

Õiguskantsler

Teie 16.09.2015 nr

Meie 20.04.2016 nr 6-1/151191/1601718

Kriminaalmenetluse seadustiku kooskõla põhiseadusega

Lugupeetud []

Täna Teid veelkord pöördumise eest, milles palusite kontrollida KrMS § 228 lg 1 ja 2, KrMS § 230 lg 1 ja 2, KrMS § 231 lg 5 ning KrMS § 385 p 14 vastavust põhiseadusele osas, kus eeluurimiskohtuniku uurimiskaebemenetluses tehtud määrus pole edasikaevatav ja kus uurimisasutuse ning prokuratuuri tegevusetusele ei saa esitada kaebust eeluurimiskohtunikule.

1. Hinnatavad KrMS sätted

§ 228. Uurimisasutuse ja prokuratuuri tegevuse peale kaebamine

(1) Menetlusosalisel ja menetlusvälisel isikul on õigus enne süüdistusakti koostamist esitada prokuratuurile kaebus uurimisasutuse menetlustoimingu või määruse peale, kui ta leiab, et menetlusnõuete rikkumine menetlustoimingu tegemisel või määruse koostamisel on kaasa toonud tema õiguste rikkumise.

(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud isikul on õigus enne süüdistusakti koostamist esitada Riigiprokuratuurile kaebus prokuratuuri määruse või menetlustoimingu peale.

[...]

§ 230. Kaebuse esitamine maakohtule

(1) Kui on vaidlustatud uurimisasutuse või prokuratuuri tegevus, millega on rikutud isiku õigusi, ning kui isik ei nõustu kaebuse läbivaadanud Riigiprokuratuuri määrusega, on tal õigus esitada kaebus maakohtu eeluurimiskohtunikule, kelle tööpiirkonnas vaidlustatud määrus või menetlustoiming on tehtud.

[...]

§ 231. Kaebuse lahendamine maakohtus

[...]

(5) Eeluurimiskohtuniku määrus on lõplik ja edasikaebamisele ei kuulu, välja arvatud määrus, mis on tehtud jälitustoimingu käigu, sellest teavitamata jätmise või sellega kogutud andmete tutvustamata jätmise peale esitatud kaebuse lahendamisel.

§ 385. Kohtumäärused, mida ei saa vaidlustada määruskaebuse lahendamise menetluses

Määruskaebust ei saa esitada järgmiste kohtumääruste peale:

[...]

14) käesoleva seadustiku § 231 alusel uurimisasutuse või prokuratuuri tegevuse vaidlustamise kohta tehtud, välja arvatud jälitustoimingu käigu, sellest teavitamata jätmise ja sellega kogutud andmete tutvustamata jätmise peale esitatud kaebuse lahendamisel tehtud määrus; [...]

2. Õiguskantsleri seisukoht

2.1. Riivatavad põhiõigused

Leidsite, et eelmainitud normid on vastuolus Põhiseaduse (edaspidi PS) §-ga 3 (seaduslikkus), § 4 (tasakaalustamine kohtuvõimu poolt), §-ga 11 (mittevajaliku ja ebaproportsionaalse piirangu keeld), §-ga 12 (võrdne kohtlemine), §-ga 13 (kaitse riigi omavoli vastu), §-ga 14 (õigus tõhusale menetlusele ja korraldusele), §-ga 15 (õigus kohtulikule kaitsele), §-ga 24 (edasikaebeõigus) ja §-ga 146 (kohtuvõimu sõltumatuse põhimõte).

Riive ilmneb taotluse kohaselt olukordades, mil mainitud normid ei võimalda esitada määruskaebust uurimisasutuse ning prokuratuuri tegevusetusele ega kaevata eeluurimiskohtuniku määruse peale. Näitena toote juhtumi, mil äriühingule tekitati kahe teise (pankrotis) äriühingu võlausaldajana kuritegudega suurt varalist kahju ja algatati ka kriminaalasi. Prokuratuur lõpetas kriminaalasja KrMS § 200 ja § 199 lg 1 p 2 alusel kuriteo aegumistähtaaja möödumise tõttu. Kannatanust äriühing esitas ringkonnaprokuratuurile ja seejärel Riigiprokuratuurile uurimiskaebused. Ta taotles määruse tegemist, millega tunnistatakse kooskõlas KrMS § 229 lg 2 p-ga 2 kannatanuks oleva äriühingu õiguste rikkumist. Viimane seisnes uurimisasutuse poolt menetlustoimingute mitteteostamises. Uurimisasutuse tegevusetuse tõttu tegi prokuratuur 2014.a kriminaalasja lõpetamise määruse, mistõttu ei saanud kannatanu menetlusest osa võtta ja kasutada kõiki kannatanu õigusi. Prokuratuuri määrustega jäeti uurimiskaebused rahuldamata, sh motiivil, et uurimisasutuse tegevusetus pole vaidlustatav. Harju Maakohus leidis oma määruses, et vaidlustatav on vaid uurimisasutuse aktiivne tegevus. Tallinna Ringkonnakohus jättis 2015.a määrusega määruskaebuse läbivaatamata, kuna eeluurimiskohtuniku määrus pole vaidlustatav. Riigikohus ei võtnud kannatanu määruskaebust menetlusse.

2.1.1. Kaebuse esitamine uurimisasutuse ja prokuratuuri tegevusetusele

Taotluse fookus on tegevusetusel, mis võib viia kohtueelse menetluse lõpetamiseni aegumise tõttu. Palute hinnangut uurimisasutuse ning prokuratuuri tegevusetusele kaebuse esitamise võimatuse kohta üldiselt, kitsendamata tähelepanu kannatanu olukorrale. Seetõttu käsitleme tegevusetust ja selle vaidlustamatust laiemalt, võttes arvesse nii kannatanu kui teiste isikute võimalusi, kelle õigusi võidakse kriminaalmenetluses riivata.

2.1.1.1. Õiguskaitsevahendid menetlustoiminguga seostatava tegevusetuse korral

Leiate, et eeluurimiskohtuniku poole pöördumist välistavad normid ei kaitse menetlusosalisi ega puudutatud isikuid juhul, kui „uurimisasutus ja prokuratuur on passiivsed ega tee seadusega neile kohustuslikuks tehtud menetlustoiminguid“.

KrMS §-d 228 ja 230 ei välista siiski kaebuse esitamist kohtueelses menetluses ilmneva tegevusetuse korral alati ja täielikult. Tuleb eristada menetleja tegevusetust laiemas mõttes ning seaduses sätestatud kohustuslike nõuete täitmata jätmist konkreetse menetlustoimingu käigus või menetleja tegevusetust, mis kaasneb konkreetse menetlustoimingu läbiviimise või määruse

tegemisega¹. Menetlusosalisel ja menetlusvälisel isikul on õigus esitada kaebus uurimisasutuse või prokuratuuri menetlustoimingu või määruse peale, kui ta leiab, et menetlusnõuete rikkumine menetlustoimingu tegemisel või määruse koostamisel on kaasa toonud tema õiguste rikkumise.

Rikkumine, mille puhul kaebeõigus on tagatud, võib seisneda ka tegevusetuses, näiteks tähtaja mittejärgimises, uurimis- või menetlustoimingu protokollilt tutvustamata jätmises, mõne seadusest tuleneva nõude eiramises või asjakohase huvi arvestamata jätmises määruse koostamisel. Seda laadi rikkumised võivad kahjustada nii kahtlustatava, kannatanu kui tsiviilkostja või kolmanda isiku õigusi. Siia alla liigituvad näiteks juhtumid, kus menetleja ei ole koostanud läbiviidud toimingu kohta nõutavat protokollit ja/või kaasanud toimingusse seaduses ette nähtud isikut, mille tulemusena jäävad menetlusega seotud isiku õigused kaitseta. Samuti võib eeluurimiskohtuniku juures vaidlustatav menetleja tegevusetus seisneda selles, et kahtlustatav, kelle suhtes on kohaldatud elukohast lahkumise keeld, jäetakse teavitamata kriminaalmenetluse lõppemisest, mistõttu ta oli põhjendamatult allutatud piiranguile. Uurimiskaebe menetluse reeglitele viitab ka KrMS § 126¹⁶, nähes ette, et jälitustoimingust teavitamata jätmise ja sellega kogutud andmete tutvustamata jätmise peale võib esitada kaebuse käesoleva KrMS 8. peatüki 5. jaos sätestatud korras.

KrMS näeb ette ka täiendava erandliku meetme, mis kaitseb tegevusetuse vastu kõiki menetlusosalisi, sh kannatanut. KrMS § 213 lg 7 kohaselt peab uurimisasutuse juht teatama riigi peaprokurörile, kui uurimisasutus ei pea prokuratuuri poolt kriminaalmenetluses antud korralduse täitmist rahaliste vahendite puudumise tõttu või muul mõjuval põhjusel otstarbekaks. Riigi peaprokurör otsustab korralduse täitmise ja teavitab sellest valdkonna eest vastutavat ministrit. Kuigi praktika selle kinnituseks puudub, tuleb eeldada, et juhul kui riigi peaprokurör langetab selles olukorras otsuse jätta varasem korraldus täitmata, siis selline prokuratuuri otsustus on KrMS § 228 kohaselt eeluurimiskaebe korras vaidlustatav, seda aga üksnes juhul, kui see tõi kaasa kellegi õiguste rikkumise.

Niisiis võib tõdeda, et mitmetel juhtudel saab kaevata eeluurimiskohtunikule menetleja tegevusetusele, eeldusel, et viimane on seostatav konkreetse menetlustoiminguga.

2.1.1.2. Kohtuliku kaitse võimalused menetlustoimingu tegemata jätmise korral

Erinevalt tehtud menetlustoimingutega seonduvast tegevusetusest ei ole üldjuhul KrMS 8. peatüki 5. jaos sätestatud korras (KrMS §-des 228-232) vaidlustatav menetlustoimingu tegemata jätmine. Normikontrolli taotluses leitakse, et niisugune olukord on vastuolus Põhiseadusega. Ei saa aga nõustuda, et Põhiseadus nõuab õiguste kaitsmist just sel viisil, et menetlustoimingu tegemata jätmine on vaidlustatav uurimiskaebusega.

Põhiõiguste adreassaadi tegevusetus või tegevus on põhiseaduspärane, kui selle pakutav kaitse ei jää alla PS-s ettenähtud läve.² Seadusandjal on avar otsustusruum menetluse kujundamisel. Seega ei saa põhiseaduspärasusele hinnangu andmisel piirduda vaid kontrollimisega, kas kohtueelse menetleja tegevusetusest tuleneva võimaliku riive vastu on garanteeritud PS §-de 13-15 kohane kaitse just uurimiskaebemenetluses.

Põhiseadusest tuleneb kohustus tagada tõhus menetlus. Põhiseaduse §-des 13–15 ette nähtud õigus kohtulikule kaitsele hõlmab nii isiku õigust esitada õiguste ja vabaduste rikkumise korral kaebus kohtule kui ka riigi kohustust luua põhiõiguste kaitseks kohane kohtumenetlus, mis on

¹ Vt ka RKKKm 12.11.2013, [3-1-1-103-13](#), p 11-16.

² Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. K. Merusk jt. [PS § 13 komm nr 3.4](#)

õiglane ja tagab isiku õiguste tõhusa kaitse³. Eeluurimiskohtuniku menetlus ei pruugi aga alati neile eeldustele vastata. Kriminaalmenetluse seadustikus on eeluurimiskohtuniku ülesanded määratletud nii, et nende sisuks on tagada kulgeva kriminaalmenetluse raames täiendav põhiõiguste kaitse üksikute menetlustoimingute tegemisel. Tuleb nõustuda Riigikohtu poolt korduvalt väljendatud seisukohaga, et eeluurimiskohtunik ei saakski toimida kriminaalasja arutava kohtunikuna ja tema pädevuses ei ole kriminaalmenetluse mingite asjaolude tõendatuse tunnistamine ega kriminaalmenetluse kui terviku kulgemise põhjendatuse hindamine⁴.

See, et menetleja üldisem tegevusetus ei ole allutatud uurimiskaebemenetlusele eeluurimiskohtuniku juures, ei tähenda, et kohased õiguskaitsevahendid puuduksid. KrMS loob uurimiskaebemenetluse väliselt mitmeid võimalusi reageerida ka menetleja üldisemat liiki tegevusetusele, tagamaks isiku õiguste kaitset.

Kannatanu õigused kriminaalmenetluse lõpetamise korral

Avalduse rõhuasetuse tõttu väärib eraldi käsitlemist kannatanu seisund menetleja tegevusetusest johtunud kriminaalmenetluse lõpetamise korral.

Kriminaalmenetluslik legaliteedipõhimõte paneb uurimisasutusele ja prokuratuurile kohustuse toimetada kuriteo asjaolude ilmnemisel kriminaalmenetlust, kui puuduvad KrMS §-s 199 loetletud kriminaalmenetlust välistavad asjaolud või kui puudub alus lõpetada kriminaalmenetlust otstarbekuse kaalutlusel. Ühe kohtuliku kontrolli mehhanismina, mille abil menetleja tegevusetusele reageerida, on seadusandja näinud ette kannatanu õiguse vaidlustada kriminaalmenetluse alustamata jätmist või lõpetamist KrMS §-des 207 ja 208 sätestatud korral. Näiteks võib kannatanu vaidlustada kriminaalasja alustamata jätmise või menetluse lõpetamise ringkonnakohtus, kui ta ei nõustu prokuratuuri seisukohaga, et kuriteotunnused puuduvad.

Alati ei pruugi kriminaalmenetluse lõpetamise vaidlustamine olla perspektiivikas. Nii ei olnud ka avalduses kirjeldatud juhul alust lõpetamise otsust vaidlustada, kuna kuritegu oli aegunud ja kriminaalmenetluse uuendamine seetõttu välistatud. Sellises olukorras tõusetub küsimus, kas kannatanu (materiaalseid) õigused jäävad kriminaalmenetluse lõppemisel kaitseta.

Avalduses leiate, et menetluse lõpetamise tinginud tegevusetus ei võimaldanud kannatanul „menetlusest osa võtta ja kasutada menetluses kõiki kannatanu õigusi“; „Seega jäid kannatanu õigused kaitsmata“ ning ei ole „ühtegi mõistlikku alust jätta kannatanu õigused kaitseta.“ Seega võis Teie hinnangul menetleja tegevusetusest tingitud kriminaalmenetluse lõpetamine tuua kaasa riive kannatanu õigusele võtta menetlusest osa.

Kannatanu õigusi menetluses osalemisel reguleerib KrMS § 38, mis näeb muuhulgas ette nii tema õiguse esitada tõendeid, taotlusi ja kaebusi, võtta osa kohtulikust arutamisest kui ka kaevata kriminaalmenetluse lõpetamisele. Menetlusõigused on olulised, kuna näitavad üles avaliku võimu suhtumist menetlusosalisse (kui riigi tegevuse subjekti, mitte objekti). Ka aitavad need tagada menetlustulemuse õigsuse. Nimetatud reeglite eesmärk on kaitsta kannatanu õigust osaleda menetluses selle toimumise ajal.

³ RKPJKm 05.02.2008, 3-4-1-1-08, p 5; viimati RKPJKm 01.11.2011, 3-4-1-21-11, p 8

⁴ RKKKm 12.11.2013, 3-1-1-103-13, p 11-16; RKKKm 23.09.2008, 3-1-1-41-08, p 13; RKKKm 22.06.2009, 3-1-1-47-09, p 19

Samas ei tulene seadusest ega põhiseadusest kannatanu õigust osaleda kriminaalmenetluses *sui generis* ehk n-õ kannatanu subjektiivset (nõude-) õigust kriminaalmenetluse toimumisele ja kellegi karistamisele.

Siin tuleb esile oluline erinevus tegevuse ja tegevusetuse vahel. Kui menetleja midagi teeb, siis peab ta arusaadavalt vältima kellegi õiguste rikkumist. Kui kannatanule antaks aga õigus nõuda menetlejalt üksikute menetlustoimingute tegemist, siis takistaks see kriminaalmenetluse läbiviimist. Otsustades, kas menetlustoiming teha või mitte, peab menetleja lähtuma ennekõige karistusõigusega seotud kaalutlustest. Menetleja sundimine menetlustoimingu tegemisele võiks tuua kaasa olukorra, kus ta kaotab menetluse sisu üle kontrolli.

Õiguskaitseorganitele antud võimalused koguda tõendeid ja tuvastada asjaolusid on laiemad kui kannatanul tsiviilmenetluses. Need võimalused on antud menetlejale karistusõiguslike eesmärkide täitmiseks. Mõnel juhul on see esile toodud juba põhiseaduses. Nii näiteks tuleneb PS §-st 43, millele tugineb jälitustoimingute regulatsioon, alus sõnumisaladuse riiveks kuriteo tõkestamise või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise eesmärgil. Kannatanul puudub subjektiivne õigus kasutada kuritegude menetlemiseks antud võimalusi oma varalistes huvides.

Ülalöeldu on seotud ka korduvalt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi praktikat läbinud diskussiooniga, mille üldaktsepteeritud järeldust ei ole Te vaidluse alla seadnud. Ka õiguskantsleri arvates ei ole selle ümberhindamiseks tarvidust. Nimelt on kriminaalmenetlusõiguse kontekstis omaks võetud põhimõte, mille kohaselt ei ole kannatanul õigust nõuda riigilt tema õigusi kahjustanud isiku kriminaalkorras süüditunnistamist ja karistamist, kuna kriminaalmenetlust alustatakse ja toimetatakse riigi nimel ning üksnes riigil on karistusvõimu monopol.⁵

Kannatanul on võimalik kriminaalmenetluse lõpetamise määrust vaidlustada KrMS §-des 207 ja 208 sätestatud tingimustel ja korras prokuratuuris ja ringkonnakohtus, s.o süüdistuskohustusmenetluses. Mis puudutab aga menetluse kulgemist tervikuna ja menetleja passiivsust selle käigus, siis sellekohane õigus kannatanul tõepoolest puudub.

Lisaks on kannatanu õigused selles olukorras tagatud teiste õiguskaitsevahenditega.

Kannatanul võivad kriminaalmenetlusega seostuda ka varalised huvid, kuivõrd tal on õigus esitada kriminaalmenetluses hagi. Samas aga ei piira kriminaalmenetlus kannatanu õigust nõuda talle kuriteoga tekitatud kahju hüvitamist tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud korras, mistõttu ei saa öelda, et kriminaalmenetlus oleks ainus viis ka kuriteo läbi riivatud PS § 32 põhiõiguse taastamiseks.

Nii on Riigikohus leidnud sarnases olukorras, et kannatanu esindajal ei olnud osundada ühelegi kannatanu põhiõigusele, mida oleks kannatanul võimalik kaitsta üksnes lõpetatava kriminaalmenetluse raames. Kohus toonitas: „Aule ja heale nimele tekitatud varalise ja/või mittevaralise kahju heastamist saab kannatanu nõuda tsiviilkohtumenetluse korras. Tulenevalt riigi karistusvõimu monopolist ei ole kannatanul aga õigust nõuda riigilt tema õigusi kahjustanud isiku kriminaalkorras süüditunnistamist ja karistamist.“⁶

Täpsustuses⁷ pöörasite tähelepanu sellele, et kriminaalmenetluses on tsiviilhagi varalise kahju hüvitamise nõudes riigilõivuvaba (KrMS § 38 lg 3). Sarnase nõude esitamisel tsiviilmenetluses

⁵RKKKm 15. 03. 2006, [3-1-1-18-06](#), p 7; sama korratud ka RKKKm 12. 11. 2013, [3-1-1-103-13](#), p 16.

⁶RKKKm 15.03. 2006, [3-1-1-18-06](#), p 7; RKKKm 12. 11. 2013, [3-1-1-103-13](#), p-d 11-16

⁷19.04.2016.a e-kiri

tuleb riigilõivuseaduse kohaselt tasuda üldjuhul riigilõiv (riigilõivu seaduse § 22 lg 1 p 12 näiteks kehavigastuse või toitja surmaga seotud hagi esitaja sellest siiski vabastatud). Riigilõivuvabastus ei ole samas iseseisev (materiaalne) õigus. Riigilõivu maksmise kohustuse või selle vabastuse kehtestamine ei ole aga küsimus kannatanule kriminaalmenetluses tagatud õigustest. Kannatanu saab kaitsta samasid õigusi nii kriminaalmenetluse käigus kui ka pärast selle lõppemist, isegi kui tingimused muutuvad. Riigilõivuseaduse võimalik vastuolu võrdsuspõhiõigusega on samas oluline ja analüüsimist väärt küsimus. Täname sellele tähelepanu juhtimast, olgugi et see ei mõjuta arvamust käesolevas asjas.

Võrdlusena saab märkida, et ka Euroopa Parlamendi ja Nõukogu [direktiiv](#) 2012/29/EL 25. oktoobrist 2012, millega kehtestatakse kuriteohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded, ei kõnele kannatanu õigusest vaidlustada eraldi kriminaalmenetluse lõpetamiseni viinud menetleja tegevustest⁸. Menetluse lõpetamisel kaitseta jäävaid muid kannatanu õigusi reguleerib artikkel 16, mis lubab liikmesriigil näha ette, et kuriteohvritel õigus saada kurjategijalt hüvitis ka muu kohtumenetluse kui kriminaalmenetluse käigus.

Kokkuvõttes ei ilmne kannatanu puhul ühtegi eraldiseisvat õigust või hüve, mis jääks õiguskaitsevahendite puudumisel kaitseta, kui kriminaalmenetluse jätkamisest loobutakse. Kannatanul ei ole õigust nõuda kriminaalmenetluse läbiviimist. Võimalus kaitsta oma varalisi õigusi, kuid ka näiteks au ja head nime säilivad tsiviilkohtumenetluses.

Mõistliku menetlusaja tagamine

Tuleb nõustuda, et isiku põhiõiguste rikkumine võib tõesti tuleneda kriminaalmenetlusest kui tervikust, mitte aga vaid mingist konkreetsest menetlustoimingust. Sellise põhiõiguse rikkumisega on tegemist eeskätt juhul, mil kohtumenetluse kulg ületab mõistliku aja piiri EIÕK art 6 mõttes⁹. Süüteomenetluse kulgemist kui tervikut võib mõistliku menetlusaja nõude rikkumise korral kohtus vaidlustada¹⁰.

Alates 01.09.2011.a näeb KrMS § 205² ette võimaluse lõpetada kriminaalmenetlus, kui kohtueelses menetluses ilmneb, et kriminaalasja ei ole võimalik mõistliku menetlusaja jooksul lahendada. Selle sätte eesmärk¹¹ on tagada ennekõike menetlusaluse isiku õigus oma süüasja menetlusele mõistliku aja jooksul ja selle rikkumise tagajärgede hüvitamisele. Mõistliku menetlusaja järgimise nõue tuleneb Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artikli 6 lõikest 15 ja PS §-st 146. PS §-des 13, 14 ja 15 ette nähtud õigus riigi (sh kohtulikule) kaitsele hõlmab muu hulgas riigi kohustuse luua põhiõiguste kaitseks kohane kohtumenetlus, mis on õiglane ja tagab isiku õiguste tõhusa kaitse.

Kõnealune mõistliku menetlusaja tagamisega seotud ja osaliselt menetleja tegevusetuse vastu suunatud õiguskaitsevahend toimib Riigiprokuratuuri ja ringkonnakohtu kaudu. KrMS § 208

⁸ Direktiivi punkt 43 ja artikkel 11 käsitlevad kannatanu õigust taotleda kriminaalmenetlusest loobumise otsuse läbivaatamist. Direktiivis nähakse ette, et otsuse peaks läbi vaatama algse otsuse teinud isikust või asutusest erinev isik või asutus, välja arvatud juhul, kui esialgse kriminaalmenetlusest loobumise otsuse tegi kõrgeim prokuratuuriasutus, kelle otsus ei kuulu läbivaatamisele; sel juhul võib läbivaatajaks olla seesama asutus. Seega ei näe ka direktiiv ette, et kannatanu peaks saama menetluse lõpetamisega seotud kaebusi esitada just kohtule. Ka ei pea olema õigus vaidlustada menetlusest loobumise otsustust absoluutne, vaid võib vastavalt liikmesriigi õigusele piirduda vaid raskete kuritegude ohvritega.

⁹ Vt ka RKKKm 23.09.2008, [3-1-1-41-08](#), p 9

¹⁰ Vt ka RKKKm 15. 11.2013, [3-1-1-81-13](#), p 15

¹¹ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus; RT I, 23.02.2011, 1; [seletuskirjad](#).

lõike 1 kohaselt võib isik, kelle taotlus kriminaalmenetluse lõpetamiseks KrMS §-s 205² nimetatud alusel Riigiprokuratuuri määrusega rahuldamata jäeti, advokaadi vahendusel määruse ringkonnakohtus vaidlustada. Otsustamisel, kas menetlusaeg on ebamõistlik, käsib seadus arvestada kuriteo raskust, kriminaalasja keerukust ja mahukust, kriminaalmenetluse senist käiku ja muid asjaolusid. Seega võib menetleja põhjendamatu passiivsus tuua kaasa vajaduse lõpetada kriminaalmenetlus, kui menetluse ebamõistlik kestus on vastuollu minemas kahtlustatava õigustega.

Õiguskantsleril ei tekkinud kahtlust mainitud mõistliku menetlusajaga seotud mehhanismi tõhususes. Seadusandja on loonud võimaluse kaitsta õigusi kaitseks kohtu ees ka menetleja üldisemast tegevusetusest tingitud selgete riivete korral. Tõsi, nimetatud meede teenib eeskätt kahtlustatava õiguste kaitse eesmärki. Kohtueelses menetluses ei ole analoogilist sätet KrMS §-le 274¹, mis reguleerib kohtumenetluse kiirendamise taotluse esitamist. Viidatud normist tuleneb, et kui kriminaalasi on olnud kohtu menetluses vähemalt üheksa kuud ja kohus ei tee mõjuva põhjuseta vajalikku menetlustoimingut, sealhulgas ei määra õigel ajal kohtuistungit, et tagada kohtumenetluse läbiviimine mõistliku aja jooksul, võib kohtumenetluse pool (st ka kannatanu) kohtult taotleda kohtumenetluse kiiremaks lõpuleviimiseks sobiva abinõu tarvitusele võtmist.

Ühest küljest on sellise võimaluse puudumine kohtueelses menetluses põhjendatav asjaoluga, et kohtumenetluses on oht ületada mõistlik menetlusaeg arusaadavatel põhjustel oluliselt suurem. Seega peavad meetmed selle vältimiseks olema ka efektiivsemad. Teisalt vähendab kohtueelses menetluses vajadust nimetatud sätte analoogi järgi ka asjaolu, et kõige enam riivist ohustatud isikul - kahtlustataval - on võimalik esitada taotlus KrMS § 205² kohaldamiseks, kannatanul on aga oma õigusi võimalik kaitsta ka väljaspool kriminaalmenetlust. Teoreetiliselt on ettekujutatav, et põhjendamatud viivitused menetluses takistavad menetlusosalistel tõhusalt oma menetluslike õiguste teostamist (näiteks taotluste või tõendite esitamist).

Siiski ei saa pidada täiendava mehhanismi loomist kohtueelses menetluses (kas siis analoogselt KrMS §-s 274² sätestatuga või täiendades uurimiskaebemenetlust avalduses nimetatud võimalusega tunnistada menetleja tegevus õigusvastaseks) kriminaalmenetluse kui terviku seisukohalt ilmtingimata efektiivseks. Mõlemad meetmed tähendaksid lisakoormust nii kohtueelse menetleja kui kohtu jaoks, mis omakorda pärsiks läbiviidavate menetluste kiirust. Kannataks seega nii menetlusökoonoomia kui menetluse efektiivsus. See omakorda kahandaks kriminaalmenetluse tõhusust kuriteoohvrite huvide kaitsel laiemas mõttes, kuna menetluskoormuse kasv toob muuhulgas kaasa reageerimiskiiruse languse.

Põhiseadusest ei tulene õigust nõuda menetlustoimingu tegemist. Eristada tuleb menetluse alustamist ja lõpetamist (mis on vaidlustatavad) ning menetluse läbiviimist, sh menetlustoimingute tegemist. Menetleja peab saama menetlust korraldada seaduse raames vabalt. Tulenevalt KrMS §-s 211 väljendatud kohtueelse menetluse vaba kujundamise põhimõttest on uurimisasutus ja prokuratuur vabad otsustama, missuguseid menetlustoiminguid ning missuguses järjekorras on vaja kohtueelse menetluse eesmärgi saavutamiseks teha, mistõttu kohtu roll menetluse käiku sekkumisel saaks olla väga piiratud¹².

¹² Riigikohus on selles küsimuses leidnud lausa, et „olukorras, kus kriminaalasja kohtueelse menetluse venimine on eeskätt tingitud uurimisasutuse struktuurilisest ressursiprobleemist johtuvast ülemäärasest töökoormusest, ei ole kaebajate taotletav eesmärk saavutatav uurimiskaebemenetluse kaudu, kuivõrd uurimisasutuse töökoormusega seotud küsimuste lahendamine prokuratuurile ega ka eeluurimiskohtunikule ei allu.“ RKKKm 12.11.2013, [3-1-1-103-13](#), p 16

Teie mainitud võimalus taotleda kooskõlas KrMS § 229 lg 2 p-ga 2 uurimiskaebemenetluses kannatanu õiguste rikkumise tunnistamist, mis seisnes menetluses menetlustoimingute mitteteostamises ja kriminaalasja nõ aeguda laskmises, ei annaks ka väärtuslikku lisaefekti. Olukordades, mil menetleja tegevusetusest on tekkinud tegelik kahju, on võimalik pöörduda riigi poole vastava hüvitise saamiseks nõudega, sõltumata eeluurimiskohtuniku sellekohasest otsustusest KrMS § 231 alusel.

Kokkuvõttes on olemasolevate kohtukaebevõimaluste piiratus põhjendatud ka menetlusökonoomiast lähtudes, mis on põhiseaduslikku järku õigusväärtus.

Seadusandja on see-eest loonud lisaks rea kaitseventiile, mille abil vältida või hüvitada menetleja tegevusetust, mis võiks isikute õigusi riivata.

2.1.1.3. Muud abivahendid kaitseks menetleja tegevusetuse vastu

KrMS § 213 lg 1 p-d 4 ja 5 sätestavad prokuratuuri õiguse nõuda kriminaalasjas välja kriminaaltoimikuid ja anda neis korraldusi. Selle abil täidab prokuratuur oma kohustust tagada kohtueelse menetluse seaduslikkus ja tulemuslikkus. Prokuratuur on kehtestanud mitmeid sisemisi reegleid, millest osa on suunatud otseselt mõistliku menetlusaja tagamisele ja aegumiste vältimisele ning seeläbi menetlusosaliste õiguste paremale kaitsele. Selleks, et omada üldpilti menetluses olevatest kriminaalasjadest, kontrollitakse prokuratuuris Riigiprokuratuuri järelevalveosakonna juhtimisel alates 2012. aastast sihipäraselt kriminaalasjade menetlusaegu. Näiteks kehtib põhimõte, et kriminaalasju, milles kahtlustatava tekkest (või ka muust põhiõigusi piiravast toimingust) on möödunud üle kahe aasta, kontrollivad vanemprokurörid, kolm aastat ületanud juhtivprokurörid ja nelja-aastaseid järelevalveosakond.

Kontrolli üks printsiipe on, et mõistlikku menetlusaega ei või ületada kriminaalasi põhjusel, et see on seisnud põhjendamatult kaua prokuratuuris. Ringkonnaprokuratuurides toimiva kontrollisüsteemi üle teostab omakorda järelevalvet Riigiprokuratuuri järelevalveosakond, kes saadab neli korda aastas ringkondadesse registriväljavõtted üle 2 aasta menetluses olevatest kahtlustatavatega kriminaalasjadest. See on vaid üks näide meetmetest, mida prokuratuur seadusest tulenevalt tegevusetuse minimeerimiseks kriminaalasjades rakendab.

Lisaks juba viidatud mehhanismidele, mis tagavad tegevusetuse tõttu ohustatud õiguste kaitse kriminaalmenetluse kontekstis, kinnitab taotluses mainitud immuniteedi puudumist ka näiteks prokuratuuriseaduses reguleeritud prokuröri distsiplinaarmenetlus. Tulenevalt prokuratuuriseaduse §-st 31 on distsiplinaarsüüteoaks muuhulgas ka ametikohustuste süüline täitmata jätmine.

Prokuratuuri (ja kohtu) võimalused on piiratud, kui tegevusetus on tingitud uurimisasutuse ressursside puudulikkusest. Sõltumata nimetatud sättes kirjeldatud riigi peaprokuröri pädevusest, ei anna seadus ühtki reaalselt mehhanismi riigi peaprokurörile (ega ka eeluurimiskohtunikule) korralduse täitmise reaalseks tagamiseks ega ka võimalust selle täitmata jätmise eest karistada. Meetmed uurimisasutuse ressursside juhtimiseks toimivad uurimisasutuse siseselt. Nii on seadusandja kehtestanud prokuröridega sarnase distsiplinaarmenetluse võimaluse ka politseiametnike puhul. Seejuures näeb KrMS § 213 lg 3 ette, et kui prokuratuur sedastab uurimisasutuse ametniku käitumises kohtueelse menetluse toimetamisel distsiplinaarsüüteo tunnused, teeb ta distsiplinaarkaristuse määramiseks õigustatud isikule kirjaliku ettepaneku alustada distsiplinaarmenetlust uurimisasutuse ametniku suhtes.

Tõsisemate tagajärgede ilmnemisel on võimalik kohaldada süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadusest (STKHS; jõustus 01.05.2015) ja riigivastutuse seadusest (RVS) tulenevaid õiguskaitsevahendeid. Nii näiteks on STKHS § 5 kohaselt juhul, kui isik mõistetakse õigeks või tema suhtes lõpetatakse kriminaalmenetlus kriminaalmenetluse seadustiku § 199 lõike 1 punkti 1, 2 või 5 alusel või väärtomenetlus väärtomenetluse seadustiku § 29 lõike 1 punkti 1, 2, 3, 5 või 6 alusel, alust nõuda kahju hüvitamist juhul, kui see tekitati ebamõistliku menetlusajaga, mis enamasti seostubki menetleja mitte-eesmärgipärase ajakasutusega. Kohtueelse kriminaalmenetlusega seoses esitatud kahjunõuded vaatab läbi prokuratuur. Kui Riigiprokuratuur soovitud lahendit ei tee, võib esitada kaebuse maakohtule.

Riigikohtu halduskolleegium on möönnud, et erandjuhtudel, st kui isikul puuduvad võimalused nõuda kriminaalmenetluse toimingute õigusvastasuse tuvastamist mõnes muus menetluses, on halduskohus pädev kahjunõude lahendamisel hindama ka kriminaalmenetluse toimingute või otsustuste õiguspärasust¹³. Vastupidisel juhul ei oleks tagatud kaebaja õiguste efektiivne kaitse. Siiski ei saa halduskohus anda hinnanguid poolelioleva uurimise kohta ega muul moel mõjutada süüteomenetluse lõpptulemust¹⁴. Seega ei ole välistatud ka see, et isik, kelle õigusi on riivatud (sh kannatanu), saab nõuda riigivastutuse alusel kahju hüvitamist ka aegumiseni viinud tegevusetuse korral, kuid seda siiski alles pärast aegumist ja arvestades RVS §-st 7 tulenevaid piiranguid.

Kokkuvõttes ei leidnud kinnitust, et pelgalt seetõttu, et KrMS § 228 lg 1 ja 2 ning KrMS § 230 lg 1 ja 2 ei võimalda esitada uurimisasutuse ning prokuratuuri üldise tegevusetuse peale eeluurimiskohtunikule kaebust, jääks mõni põhi- (või ka muu seaduses nimetatud) õigus kaitseta. Võimalike rikkumiste puhuks on kohased kaitsevahendid. Riik on olukordades, kus isikute põhiõigused ja seaduslikud huvid on kriminaalasja kohtueelse menetleja tegevusetuse tõttu ohustatud või kahjustatud, välja pakkunud piisavad õiguskaitsevahendid nii kahju hüvitamise kui ka mõistliku menetlusaja tagamise meetmete näol. Samuti on võimalik menetleja võimalike seaduserikkumiste asjaolude väljaselgitamine ja selle eest karistamine distsiplinaarmenetluses.

2.1.2. Eeluurimiskohtuniku määruse edasikaebamise piiramine

KrMS § 231 lg-st 5 ning KrMS § 385 p-st 14 tuleneb, et uurimiskaebemenetluses eeluurimiskohtuniku määrus on lõplik ja edasikaebamisele ei kuulu, välja arvatud määrus, mis on tehtud jälitustoimingu käigu, sellest teavitamata jätmise või sellega kogutud andmete tutvustamata jätmise peale esitatud kaebuse lahendamisel.

Seadusandja on muutnud edasikaebeõiguse olemasolu sõltuvaks sellest, milline oli kaebemenetluse käivitanud põhiõiguse riive olemus ja intensiivsus. Edasikaevatav on uurimiskaebemenetluses koostatud eeluurimiskohtuniku määrus, mis on tehtud jälitustoimingu käigu, sellest teavitamata jätmise või sellega kogutud andmete tutvustamata jätmise kohta esitatud kaebuse lahendamisel. Taandatuna jälitustoimingutega seotud küsimustele, on edasikaebeõigus seega seotud PS §-des 33 ja 43 reguleeritud põhiõigustega (sõnumisaladus ning eraelu ja kodu puutumatus).

2.1.2.1. Riivatavad põhiõigused

Eeluurimiskohtuniku määruse vaidlustamisel ringkonnakohtus teostatakse PS § 24 lõikes 5 sätestatud põhiõigust – õigust kaevata kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras

¹³ RKHKo 17.12.2012, [3-3-1-70-14](#) p 13; RKÜKo 31.08.2011, [3-3-1-35-10](#), p 55

¹⁴ RKHKo 17.12.2012, [3-3-1-70-14](#) p 13; vt ka RKHKo 22.03.2013, [3-3-1-11-13](#), p 12, 16-17

kõrgemalseisvale kohtule. PS § 24 lg 5 kaitseb laiemalt põhiõigust kohtulikule kaitsele. Asjaolu, et teatud juhtudel on kaebuse esitamine eeluurimiskohtuniku määrusele välistatud, riivab PS § 24 lõikest 5 tulenevat edasikaebeõigust. Samuti riivab see põhiõigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele (mis tuleneb PS § 14 ja § 15 lõike 1 koostoimest). Kuigi sageli saab eeluurimiskohtuniku lahendatavaid küsimusi hiljem tõstatada esimese astme kohtumenetluses, ei ole see alati nii (näiteks kui kriminaalasi ei jõuagi süüdistusmenetluseni). Seega võib nii mõnigi kord olla tegemist lõpliku lahendiga.

Kontrollimaks, kas esineb võrdsuspõhiõiguse (PS § 12) riive, tuleb välja selgitada, kas erinevalt koheldavad isikute grupid on võrreldavas olukorras. Võrdsuspõhiõigust riivab eeskätt see, kui sarnases olukorras olevaid isikuid koheldakse ebavõrdselt. Nagu ülal öeldud, jookseb edasikaebeõiguse võimaldamise piir uurimiskaebemenetluses jälitusega seotud kaebuste ning muude riivete vahel. Arvestades jälitustoimingutele omast varjatust, nendega seotud riivete intensiivsust ning materjalide juurdepääsupiiranguid (sh riigisaladuse kaitse vajadustest tulenevaid), on nimetatud valdkonnas tõhusamate kohtulike õiguskaitsevahendite võimaldamine põhjendatud. Seega ei saa kehtivas õiguses näha vastuolu PS §-ga 12.

Leiate avalduses, et PS § 12 riive tekiks olukorras, kus „kriminaalasi lastakse aegumisse ja lõpetatakse”, kuna “siis on välistatud kannatanupoolne kaebus koos apellatsiooni ja kassatsiooniga”. Asja menetlemise korral saaks kannatanu teostada oma õigusi apellatsioon- ja kassatsioonkaebuste esitamisega.

Nagu mainitud, pole kannatanul eraldiseisvat õigust kriminaalmenetlusele. Ei saa väita ja käesolevas taotluses pole ka viidatud ühelegi kannatanu õigusele, mille tõhus kaitsmine oleks võimalik üksnes kriminaalmenetluse abil.

Ka ei saa kinnitada vastuolu PS §-ga 4, kuna võimude tasakaalustatuse põhimõte on piisaval määral tagatud sellega, et kohtuvõim tasakaalustab täitevvõimu eeluurimiskohtuniku instituudi kaudu.

2.1.2.2. Riive põhiseaduspärasuse tingimused

PS §-s 14 ja § 15 lg-s 1 ei ole sätestatud tingimusi neis sisalduvate õiguste piiramiseks. Seetõttu saab üldise põhiõiguse tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele piiramise õigustusena arvestada teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi. PS § 11 teise lause kohaselt peavad põhiõiguste piirangud olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Demokraatlikus ühiskonnas on vajalikud üksnes piirangud, mis on taotletava eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad.

2.1.2.3. Riive legitiimne eesmärk ja proportsionaalsus

Eeluurimiskohtuniku poolt uurimiskaebemenetluses tehtud lahendi edasikaebeõiguse piirangu eesmärgiks võib pidada menetluse ökonoomsust ja kriminaalasja kiiret lahendamist. Need on legitiimsed eesmärgid PS § 24 lõikes 5, § 15 lõikes 1 ja §-s 14 sätestatud põhiõiguste riivamisel¹⁵.

Menetlusökonoomia kui legitiimse eesmärgi all peetakse silmas ennekõike taotlust vältida liigseid ja pahatahtlikke kaebusi¹⁶. Kriminaalmenetluses on menetlusökonoomia seotud lahutamatu Euroopa inimõiguste konventsioonist tuleneva printsiibiga, mille kohaselt on

¹⁵Vrd RKPJKo 25.03.2004, [3-4-1-1-04](#), p 21.

¹⁶vt ka RKÜKo 17.03.2003, nr [3-1-3-10-02](#), p 9 ja RKPJKo 17.07.2009, [3-4-1-6-09](#), p 20

igatühel õigus oma kohtuasja lahendamiseks mõistliku aja jooksul. Kriminaalasja lahendamist kiirendatakse ressursside kokkuhoiu ja otstarbeka kasutamisega.

Edasikaebeõiguse piirang on menetlusökonoomia saavutamiseks sobiv ja vajalik abinõu, kuna pole alternatiive, millega soovitud eesmärki saavutada sama tõhusalt, kuid mis riivaksid menetlusosaliste põhiõigusi vähem intensiivselt¹⁷. Mõõdukuse hindamisel on oluline eristada võimalust kaevata edasi kõrvalmenetluse tulemus ja võimalust vaidlustada lõplikku lahendit. Esimesel juhul soovitakse vaidlustada menetlusliku abi- või sekundaarnõude kohta tehtud otsust. Teisel juhul on tegu menetlust lõpetava määruse ehk konkreetse kohtuasja lõpplahendi peale edasikaebeõiguse piiramisega.

Riigikohtu kriminaalkolleegium on laiendanud kaebeõigust ka nendele kohtulahenditele, mis on kriminaalasja terviklahenduseks, kuid mille vaidlustamist menetluskord ette ei näe. Seda aga vaid tingimusel, et vaidlustatava kohtulahendiga riivatakse kaebuse esitaja põhiõigust ja kaebuse esitajal puudub tõhus võimalus oma õiguste maksmapanemiseks väljaspool kriminaalmenetlust või kui tegemist on ilmselge ja hilisemat menetlust oluliselt mõjutanud rikkumisega¹⁸. Samas ei ole ükski neist praktikas aset leidnud juhtumest puudutanud KrMS § 385 punktis 14 sätestatud piirangut, mis välistab määruskaebuse esitamise KrMS § 231 alusel tehtud eeluurimiskohtuniku määrusele. Küll aga on Riigikohus leidnud, et kuigi seadus ei võimalda esitada määruskaebust kohtu alla andmise määrusele (KrMS § 385 p 16), ei saa jõusse „jätta määruskaebust, mis ei ole formaalselt määruskaebe korras vaidlustatav, kuid mis on sisuliselt õigustühine põhjusel, et on tehtud kohtuniku pädevuse väliselt.“¹⁹ Alusetu KrMS §-s 231 nimetatud määruse ja kohtu alla andmise määruse võimalikud negatiivsed tagajärjed ei ole siiski võrreldavad. Ebaseadusliku kohtu alla andmise määruse jõussejätmisel oleks õigustühisele alusele rajatud kogu järgnev kohtumenetlus.

KrMS §-s 385 sisalduvaid edasikaebeõiguse piiranguid tuleks vaadata seotuna KrMS § 383 lõikega 2 ja kohtumenetlust puudutavate sätetega. Nende sätete süstemaatilise tõlgendamise pinnalt on alust väita, et KrMS §-s 385 loetletud piiranguid saab hinnata proportsionaalseks muuhulgas põhjusel, et vaidlusküsimust võib vähemalt põhimõtteliselt tõstatada hilisema menetluse raames²⁰. Nende KrMS §-s 385 loetletud kohtumääruste puhul, mis kujutavad endast kriminaalasjas tehtavat lõplikku lahendit, tuleb aga kaebeõiguse puudumises proportsionaalsuse hindamisel silmas pidada konkreetse lahendi tegemise konteksti ja kohtukaebeõiguse piiramise eesmärki²¹.

Faktorina, mis võib muuta eeluurimiskohtuniku poolt kaebemenetluses tehtud lahendi lõplikuks, saab käsitleda kriminaalmenetluse katkemist menetluse lõpetamisel. Sel juhul ei jõua kriminaalasi kohtumenetluseni ning küsimust, mis tõstatati eeluurimiskohtuniku juures, ei pruugi enam saada uuesti tõstatada kohtumenetluses. Seetõttu võib mõni menetlustoimingu tegemisel või määruse koostamisel toimunud rikkumine saada lõpliku hinnangu eeluurimiskohtuniku määrusega või uurimiskaebemenetluses tehtud määrusega. Riive intensiivsust vähendab sel juhul aga tõsiasi, et põhiõigusi intensiivsemalt riivavad toimingud ei kuulu uurimisasutuse ja

¹⁷RKÜKo, 1.02.2016, [3-2-1-146-15](#), p 74

¹⁸RKKKm 15.03.2006, [3-1-1-18-06](#), p 7; RKKKm 04.12.2008, [3-1-1-69-08](#) p-s 8 leitakse, et „olukorras, mil kohe algselt on täiesti selge, et kohtumääruse, eriti aga kogu kohtulikku arutamist määrava kohtu alla andmise määruse on teinud ebaseaduslik kohtukoosseis, ei ole asjakohane arutleda kohtumääruse hilisemate põhimõtteliste vaidlustamisvõimaluste üle.“

¹⁹Vt RKKKm 04.12.2008, [3-1-1-69-08](#), p 8; RKKKm 23.12.2008, [3-1-1-41-08](#), p 14.

²⁰Vt RKKKm 04.12.2008, [3-1-1-69-08](#), p 8 ja RKKKm 18.02.2010, [3-1-1-117-09](#), p 10

²¹Vt ka RKKKm 10. 02. 2011, [3-1-1-113-10](#), p 12

prokuratuuri pädevusse. Need on viidud eeluurimiskohtuniku otsustusalasse, mis garanteerib tugevama riivega menetlustoimingute puhul täiendava põhiõiguste kaitse. Seega on mõistetav, et eeluurimiskohtuniku määrused ei allu §-des 228-231 sätestatud kaebemehhanismile ega ole hõlmatud KrMS § 385 p-s 14 sätestatud määruskaebe välistusega.

Edasikaebe võimalused on erinevad sõltuvalt riivete intensiivsusest. Nõnda tagab KrMS § 385 p 5 täieliku edasikaebejada juhtudel, kui vaidluse all on vahistamise ja vahistamisest keeldumise, vahistamise tähtaja pikendamise või sellest keeldumise, väljaandmisvahistamise, isiku raviarstutusse sundpaigutamise, vara arestimise, posti- või telegraafisaadetise arestimise, ametist kõrvaldamise, ajutise lähenemiskeelu kohaldamise ja alaealise kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamise või tema seal viibimise tähtaja pikendamise või kohtu poolt jälitustoiminguks loa andmise määrus. Samuti võimaldab KrMS § 385 p 14 kaevata edasi uurimiskaebemenetluses koostatud eeluurimiskohtuniku määrust, mis on tehtud jälitustoimingu käigu, sellest teavitamata jätmise või sellega kogutud andmete tutvustamata jätmise peale esitatud kaebuse lahendamisel.

Samuti tuleb arvestada, et tulenevalt kriminaalmenetluse spetsiifikast ja menetlusosaliste erinevatest rollidest riivatakse menetluses kõige ulatuslikumalt ja sagedamini kahtlustatava/süüdistatava ja tsiviilkostja õigusi. Kuigi menetluse lõpetamine jätab nad tehniliselt tõepoolest ilma võimalusest jätkata vaidlust menetluslikes küsimustes kohtus, on kriminaalmenetluse lõpetamine eelduslikult positiivne muutus nende seisundis.

Mõistagi võidakse kriminaalmenetluse käigus politseiasutuse või prokuratuuri tegevusega riivata kannatanu või mõne muu isiku seaduslikke õigusi. Neid õigusi ei pea aga tingimata saama kaitsa kriminaalmenetluse raames.

Seega on KrMS § 385 p-s 14 sätestatud menetlusökonoomia eesmärgiga piirang, mis välistab uurimiskaebemenetluses tehtud otsustuse edasise vaidlustamise (välja arvatud jälitustoimingutega seoses), sobiv, vajalik ja mõõdukas. Intensiivsemate põhiõiguste riivete korral on määruskaebuse esitamine võimalik. Juhtudeks, mil menetlusega kahju tekitati, on seadusandja näinud ette õiguskaitsevahendid süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduses ja riigivastutuse seaduses. Samuti on distsiplinaarsüüteo korral võimalik menetlejat karistada distsiplinaarmenetluses.

Ei saa siiski välistada, et võib tulla ette olukordi, kus eeluurimiskohtuniku poolt uurimiskaebemenetluses tehtud määruse peale kaebuse esitamise mittevõimaldamine kujutab endast PS § 24 lõike 5, § 15 lõike 1 ja § 14 rikkumist. Nii sugustes olukordades saab normide põhiseaduspärasusele anda hinnangu konkreetse normikontrolli raames.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Marju Agarmaa marju.agarmaa@oiguskantsler.ee
 Hent Kalmo hent.kalmo@oiguskantsler.ee
 Liina Lust liina.lust@oiguskantsler.ee
 Nele Parrest nele.parrest@oiguskantsler.ee
 Heili Sepp heili.sepp@oiguskantsler.ee